

VELIKA SLOVENIJA: KLASIČNI IN NOVI GEOPOLITIČNI KONCEPTI

Povzetek: *Geopolitika je državotvorna veda v smislu geografije Gospodarja. Skozi projekte prostorske tehnologije oblasti države tekmujejo za življenjski prostor. Do praga nove dobe v mednarodnih odnosih je geopolitika praktici-rana predvsem kot vojaška geopolitika. Šele v zadnjem desetletju se razvija geoekonomija, ki geopolitiko distance, rivalstva in ekskluzivnosti nadomešča s kronopolitiko tokov, bližine, sodelovanja in ekvivalence. Svojo politično, ekonomsko in vojaško varnost lahko Slovenija doseže le z razvojem lastne krono-strategije: vmestitve v pozicijo vhodne točke in kretnice za EU v omrežja jugovzhodne Evrope - in obratno. Za Slovenijo kot geopolitično majhno državo je ključnega pomena vzpostavitev suverenosti v kiberprostoru kot pod-lage slovenskega megamestnega hiperozemlja.*

Ključni pojmi: *Klasična geopolitika, geostrategija, geoekonomija, kronopolitika, geopolitika tokov, geopolitika megamest*

Vmeščenost Slovenije na rob največjega evropskega kriznega žarišča terja resen razmislek o slovenskem nacionalnem interesu. Ta nacionalni interes velja še posebej jasno definirati z ozirom na grenko zgodovinsko izkušnjo, ko je slovenski prostor služil predvsem in samo za uveljavljanje tujih interesov in so se slovenske politične sile opredeljevale po ideološki in siceršnji pripadnosti zunanjemu centru - Berlinu, Rimu, Moskvi, Londonu in Beogradu - kot nam priča še ne povsem presežena polpreteklost in kakor se je izkazalo v notranjih slovenskih delitvah. Obstaja tudi primerjava pravkar naštetih centrov z evropskim združevanjem in z Brusljem kot novim zunanjim sovražnim in ogrožajočim centrom, ki bo zgolj nadaljeval politiko geopolitične "poškodovanosti" Slovenije. Naša hipoteza bo ravno nasprotna: slovenski geopolitični prostor je mogoče resno ovrednotiti in geopolitično zaokrožiti samo z evropsko kooperacijo, z novim konceptom slovenske evropskosti ali evropske slovenskosti in s prevrednotenjem, t.j. "globalizacijo" slovenstva kot bogate lokalne simbolne tradicije. Ne le novi koncepti kronopolitike, geopolitike tokov, deteritorializirane države in megamest, geoekonomije itd. - celo klasični geopolitični analitični instrumentarij, ki je zgodovinsko opravičeval nacionalizme in agresivno politiko do sosedov, v spre-

* Dr. Milan Balažic, docent na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani.

menjeni Evropi po padcu "železne zaves" utemeljuje nujnost združevanja, sodelovanja in konec koncev jamči obstoj tudi majhnim državam, kot je Slovenija. To dejstvo bi želeli podčrtati v kontekstu slovenske geopolitične vmeščenosti med Alpami in Jadranom ter Panonijo in Padanijo, kar predstavlja intersekcijo relativne evropske stabilnosti z območjem nestabilnosti: območje trganja (shatter zone) se z Balkana vleče tja do kitajskih meja.

Geopolitika je bila vedno državotvorna veda, manj "objektivna" znanost in bolj geografija Gospodarja: učinkovita gesla, namenjena politični akciji, propaganda z mobilizacijsko močjo, domoljubna vzgoja in nenazadnje neka meta-politika, sistem vrednot kot podlaga za teorijo "nacionalne usode" v mednarodnem prostoru. Ali drugače, "ostaja dejstvo, da nikjer na svetu ne oblikujejo zunanje in obrambne politike, ki ne bi izhajala iz okvirov geopolitike" (Gray, Geopolitika jedrske dobe, v: Parker, 1997). Dovolj simptomatičen je že fenomen, da se v stoletni zgodovini geopolitike ni nikoli razvila kaka liberalistična, marksistična ali konservativna geopolitika - poznamo nemško, ameriško, angleško, francosko, italijansko, rusko, islamsko itd. geopolitiko kot multidisciplinarne in holistične projekte prostorske tehnologije državne oblasti, ki tekmuje in se bojuje za življenjski prostor. Boj za ozemlja med nosilci moči paralelno poteka v teoriji oz. geopolitični ideologiji: koncepti lebensraum in schicksalsraum, drang nach dem..., herrenvolk, kleinstaatengerümpel ali teufelsgürtel, mainland, pivot, heartland, inner in outer crescent, ecumene, rimland, shatter in crush zone, cordon sanitaire, limites naturelles ali mare nostrum - vsi obravnavajo prihodnji čas. Od reinterpretacije preteklosti do napovedi razvoja tekme za oblast nad prostorom klasična geopolitika časti moč države kot organicistične celote/telesa v rasti, boju, evoluciji in propadu in prevladi. Darwinizem je kombiniran s socialnim naturalizmom: narodi so raumstreben, težijo k pridobitvi moči in dodatnih ozemelj. Nemška geopolitika Haushoferja eksplicitno, ostale pa implicitno, v temelju ločijo narode na prostorsko vezane, ki niso sposobni ekspanzije (raumgebundene), in prostor presegaajoče narode, ki so sposobni kolonizacije (raumüberwindende). Toliko o vrnitvi v prihodnost.

Če bi klasična geopolitična misel adekvatno pojasnila še obdobje hladne vojne, se po letu 1990 pojavijo zagate: nenadni konec bipolarnosti, urejenosti in gotovosti, nova razmerja sil in drugačna pravila, iskanje nove identitete, tako držav kot mednarodnih organizacij. Vse to je divje vpeto v procesa globalizacije in balkanizacije sveta, rastoče medsebojne odvisnosti in razpadanja držav. Tekma za prostor se nadaljuje z drugimi sredstvi, v mediju ekonomije, svet pa se zvija v krčih strahu pred civilizacijskimi vojnami, v katere lahko prerastejo konflikti med različnimi kulturnimi identitetami, sistemi vrednot in predstav, opremljenih z M.A.D. V teh razmerah geopolitika koplje po nezavednem teorij o mednarodnih odnosih, priča o potlačenem politike med narodi, spremlja vračanje Realnega in analizira alternative. Renesansa geopolitike je odgovor na duh časa: geopolitika ne sme ostati skrivna veda raznih generalštabov ali intelligence servisa, temveč mora postati del politiki in javnosti dostopnih politoloških analiz.

Če sintetiziramo dosedanje geopolitične analize samostojne Slovenije, hitro pridemo do nekaj splošnih geopolitičnih razsežnosti slovenskega prostora - pogledimo. Prvič, majhnost in utesnjenost države (po velikosti in številu prebivalstva sodi

Slovenija med sedem najmanjših evropskih držav). Drugič, novost države (Slovenija se uvršča med štirinajst novih evropskih držav, nastalih po koncu hladne vojne v letih 1989-1993). Tretjič, vmesni geografski položaj (Slovenija leži na geografskem križišču Apeninskega in Balkanskega polotoka s srednjo Evropo). Četrto, kulturno, ideološko, versko in gospodarsko stičišče (naštetimo le stičišče dveh svetovnih kultur in treh velikih etničnih skupin - Slovanov, Germanov in Romanov). Petič, civilizacijska pripadnost Zahodu (samo-identifikacija, ki ji nikoli ne moremo odšteti poganjkov narcisizma). Šestič, transportna prehodnost slovenskega ozemlja (prek njega vodijo najkrajše poti v smereh vzhod-zahod in sever-jug). Sedmič, dostop do morja (Slovenija je kontinentalno-pomorska država brez neposrednega dostopa do odprtega morja in epikontinentalnega šelfa, oz. je dostop trenutno zgolj pogojen - več kot koridorski ne bo realističen, kar Slovenijo opredeli za half land-locket country; lasten akvatorij je osnova za pomorsko naravnost države in izhod na svetovno morje, čemur mednarodnopravna norma innocent passage ne zadošča). Osmič, geografska oblika prostora, relief, klima ter demografija (horizontalna zbitost slovenskega prostora v obliki kvadrata s strateškim središčem - Ljubljansko kotlino; kontrastni relief in klima; nezadostna stopnja izobrazbe, predvsem visoke in višje; omejeni naravni viri, kar rezultira v odvisnosti od uvoza tekočih energentov in lastne jedrske energije; vojaško-tehnološka inferiornost) (Bebler, 1991: 401-405, Žabkar, 1997: 183-209, Klemenčič, 1994: 67-84).

Slovenski geopolitiki, še posebej geostrategi, so znali opozarjati, kako je bila Slovenija - ne le po drugi svetovni vojni, ko je kot vmesno območje predstavljala ozemlje, na katerem bi potekale največje vojaške operacije na južnem evropskem vojskovališču - ves moderni čas objekt in rezultat križanja različnih nacionalnih geopolitičnih šol, katerim nasproti stoji program Zedinjene Slovenije. Slovenija je tudi danes vojaško šibkejša od vseh sosednjih držav, spričo majhnih dimenzij slovenskega prostora in velikih taktičnih radijev sodobnega letalstva pa je celoten prostor izpostavljen eventualnim zračnim napadom in desantom. Resolucija o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti Slovenije zaznava naslednje vire vojaškega ogrožanja: prvič, nerazrešeni nacionalni, gospodarski, politični in vojaški odnosi novonastalih držav na območju nekdanje Jugoslavije; drugič, možne zahteve sprememb slovenskih državnih meja s katerokoli utemeljitvijo v primeru izrazite oslabilte Slovenije ali v mogočih procesih dezintegracije sosednjih držav; in tretjič, večji zastoj v integracijskih procesih in ponovno oživljanje kriznih žarišč v Evropi. Čeprav bi danes, po nekaj letih od njenega sprejetja v parlamentu, Resolucijo mirne duše lahko označili za nekoliko zastarel paranoiden dokument, menda nikomur ne bi zbledeli poudarki o nenehni potencialni nevarnosti, ker Slovenija ni ekonomsko sposobna bistveno okrepiti svojih oboroženih sil. Iz tega logično izhaja optimalna rešitev vprašanja varnosti z vključevanjem v mednarodne varnostne integracije (NATO). Najpomembnejši geopolitični element, ki ga Slovenija lahko ponudi, je njena prehodna oz. mejna geografska lega - in seveda geoekonomska izraba te lege - saj severnojadranska geostrateška lega narekuje specializacijo na transportno-posredovalne funkcije med pristanišči severnega Jadrana in srednjeevropskim ter podonavskim zaledjem, da niti ne omenjamo znamenitega evrokoridorja št. 5, ki Slovenijo pripenja na transevropsko transportno omrežje.

Slovenija je ena od najbolj stabilnih in uspešnih tranzicijskih držav z družbenim bruto produktom na nivoju Portugalske ali Grčije, je kandidatka za vstop v EU v prvi skupini in kandidatka za članstvo v NATO v drugem krogu. Ne glede na to, da države ne obstajajo samo v funkciji zunanjih interesov, je bila Slovenija geopolitični privesek prve Jugoslavije in geopolitična motnja druge (Švarc 2000,13). Tretje obnove jugoslovanske državne tvorbe (za Slovenijo) ne bo: raznovrstne pobude in pakti, ki se vsi reducirajo na formulo 5-1+1 napotujejo Slovenijo v evropske integracije, v katerih stopata moč in zgodovina nekoliko v ozadje. Jugoslovanski prostor bo nekoč reintegriran v EU "od Atlantika do Urala", tako kot je bil tragično dezintegriran z razpadom struktur kolektivne varnosti evropskega reda (Versailles, Jalta), upadom moči prej dominantnih evropskih sil (Francija, Anglija, Rusija) in prevlado novih dominantnih sil (Nemčija, ZDA). Z odrinjenjem Rusije v notranjost evrazijskega Pivotalanda, se gospodarsko središče Evrope pomika proti njenemu zemljepisnemu središču, se pravi, Srednji Evropi. V teh tektonskih premikih velja kvalitativno revalorizirati slovenski geopolitični položaj južno od Alp, ki se nahaja na idealni novi južni prečni razvojni smeri evropskega "sončnega pasu". Soseščina, jugovzhodna Evropa, bo definitivno ostala pod ameriškim in natovskim nadzorom v takšni ali drugačni obliki - Rusija je Miloševićevo ZRJ tako ali tako izrabila le za dvigovanje svoje sicer relativno nizke cene pri pogajanjih z Zahodom. S sistemom protektoratov, omejene suverenosti in politično-vojaških pritiskov, je južno krilo NATO pakta vzpostavilo omrežje utrjenih postojank in mostišč, ki se z osamosvojitvijo Črne Gore zaokrožajo z doslej jugoslovanskim akvatorijem.

Politika zadrževanja (containment) ni bila nikoli preklicana: pomorska velesila bolj kot kdajkoli obvladuje Rimland, obrobje evrazijske zemeljske mase, Heartland, osrčje pa je prepuščeno oslabljeni naslednici Sovjetske zveze. Pot k svetovni dominaciji še vedno vodi prek obvladovanja svetovnih morij (ob obujeni "vojni zvezd" smo pravkar priča vznemirljivi geopolitični menjavi obvladovanja morskega prostora z vesoljem), ki obkrožajo svetovni otok. Pax americana deluje kot selekcijski mehanizem, vključujoč zavezniške države, kar pa je izključenega, podleže nevtralizaciji oz. finlandizaciji - v obeh primerih lahko govorimo zgolj o različni aplikaciji doktrine omejene suverenosti. Zgledi so na moč blizu: med obema svetovnima vojnama je skušala Kraljevina Jugoslavija s profrancosko in probritansko politiko nevtralizirati nemške in italijanske geopolitične težnje. Francoski geopolitični koncept je temeljil na povezavi zavezništev v trdno protifašistično alianso. Po drugi svetovni vojni se na teh tleh soočata sovjetski koncept prodora na toplo morje kot osi glavnega udara Varšavskega pakta na južnoevropskem vojskovališču, temu prodoru ruskih tankov iz Panonije skozi Ljubljanska vrata v Padanijo pa nasproti stoji zahodni koncept prodora v obratni smeri. Izpostavljeno obrambno predpolje severne Italije in Slovenije igra vlogo Rimlanda, ki naj preprečuje izhod Sovjetske zveze na obale Sredozemskega morja in vzpostavitev logističnih mostov do prosovjetskih režimov Afrike in Bližnjega Vzhoda. Tudi danes je vprašanje sprejema Slovenije v NATO tesno povezano z razvojem geopolitične situacije v jugovzhodni Evropi. Ameriška geopolitična šola ta del Evrope reflektira kot fragmentirano geostrateško celoto drugorazrednega

pomena, locirano med stabilno srednjo Evropo in eksplozivni Bližnji Vzhod. Slovenija je tako po eni strani "izvoznik stabilnosti" v balkansko področje in zato opažena in vzpodbujana iz Washingtona, po drugi strani pa je prav tako ujetnik svoje nemirne sosesčine, ki ji megli njeno srednjeevropsko samopodobo in načrte.

Nemška geopolitična šola je Slovenijo v zgodovini vedno videla kot sestavni del nemške Mitteleurope od Baltika do Jadrana. Po zatonu drangovskega koncepta Intermarium nemška geopolitična šola mrkne za petdeset let in znova vznikne v okrilju ameriške geopolitike. S propadom komunizma in razpadom Sovjetske zveze ZDA postanejo edina svetovna politična, gospodarska, tehnološka in vojaška supersila, ki lahko kadarkoli poseže na vseh celinah. Ob zaščiti svojih zaveznikov in varovancev ZDA prenašajo vse večji del svojih geostrateških zadolžitev na združeno Nemčijo (srednja Evropa) in na Italijo (jadranska obala, Balkan). Nova mednarodna teža Nemčije izvira iz gospodarske in tehnološke moči: temeljno orodje pri vzpostavljanju hegemonskega vpliva predstavlja agresiven investicijski kapital. Skupaj z Avstrijo oblikuje t.i. "germanski blok", katerega pritiskom je vse bolj izpostavljena tudi Slovenija. Nekateri ob tem znova opozarjajo na arhetipsko težnjo Nemčije po mostu do Jadrana kot sredstvom obvladovanja srednje Evrope. Per aspera ad astra - Evropska unija je nadaljevanje evropskih vojn z drugimi sredstvi (Foucault): nemško obvladovanje srednje Evrope je stopnica k veliki igri - ker geopolitika nacionalnih držav v EU ni presežena, ta lahko kot celota manometrično postane vplivno območje Nemčije ne glede na francosko-angleško protitež. Ne smemo pozabiti niti šibkejšega člana "germanskega bloka", Avstrije, ki je v preteklosti mejila na "železno zaveso", zdaj pa v odpiranju evropskega Vzhoda vidi zase veliko priložnost. Z vlogo posredovanja med Vzhodom in Zahodom Avstrija uveljavlja svojo geostrateško lego v smislu odskočne deske pri prodoru zahodnih multinacionalnih družb na vzhodnoevropska tržišča. Avstrija računa na premik iz prejšnjega obrobnege položaja v središče evropskega ekonomskega dogajanja, pri čemer je še posebej izpostavljena funkcija Dunaja kot lokacije proizvodnih, trgovinskih in finančnih operacij tujih investitorjev. S koncentracijo tovrstnih dejavnosti Dunaj postaja finančno središče srednje Evrope, Avstrija pa poleg Nemčije gospodarska sila tega prostora.

EU namenja podobno posredniško vlogo pri prenosu učinkov integracije v sosednje regije pridruženih članic Italiji. Italijanska geopolitična šola je v prvi polovici 20. stoletja zagovarjala koncept iredentizma kot podlage združitve vseh Italijanov v novem rimskem imperiju, ki ga bodo oblivale vode Mare Nostrum, celotnega Sredozemlja. V današnjih spremenjenih geopolitičnih razmerah se znova povečuje pomen Italije, ki nemško-avstrijskim diplomatskim pobudam za povezovanje prostora srednje in vzhodne Evrope parira s svojo iniciativo kot protitežjo "germanskem bloku". Če se Nemčija ukvarja predvsem z geopolitiko srednje Evrope, potem Italija izvaja geopolitični prodor v vzhodno Sredozemlje in na Balkan. Italija finančno močno vzpodbuja razvoj Trsta, ki mu je namenjena vloga operativnega središča za vodenja Ostpolitik. Gravitacijski vpliv Trsta že v tem trenutku presega še obstoječo mejo med Slovenijo in Italijo - z notranjo evropsko mejo pa bo podrta tudi ta bariera. Vendar postane zgodba za Slovenijo črn sce-

narij, ko bi se pokrila geopolitična interesa Italije po prodoru na jugovzhod Evrope s hrvaškimi ambicijami po nekakšnem voditeljstvu na nekdanjem jugoslovanskem severozahodu.

Slovenski prostor se nahaja na severozahodnem robu nestabilnega območja nekdanje Jugoslavije. Spričo robnega geostrateškega položaja še vedno obstaja realno tveganje, da se bo ta prostor spremenil v tamponsko cono, v cordon sanitaire med stabilnim in nestabilnim delom Evrope. Takšen prehodni prostor bi kvalificirale naslednje značilnosti: tranzitne povezave z oskrbo bojujočih se strani z orožjem, zbirno območje za begunce in izgnance, logistično oporišče za izvajanje mednarodnih mirovnih in humanitarnih organizacij in prostor tihotapljenja mamil z možnimi oporišči za mrežo mednarodnega kriminala. Porta balcanica in schengenska meja na Kolpi: če Slovenija v novi "misionarski" vlogi dokaže, da zna sodelovati s sosedi, je to hkrati dokaz, da je dobra kandidatka za članstvo v EU. Jugovzhodno od Kolpe se bo evropska pravila ob oddaljenih možnostih za vstop v EU le oponašalo, kar bi ob regijskih lokomotivah na severu (Slovenija) in jugu (Grčija) Balkan spravilo v gospodarski tek in tako preprečilo nove politične razdore ali celo vojne. Sedanje stanje v jugovzhodni Evropi bi lahko označili za stabilizirano, a nič več kot to: "Daytonska ureditev lahko dolgoročno zdrži samo ob mednarodnem nadzoru, z mednarodno vojaško navzočnostjo in politično arbitražo. (Geo)politično pa vzpostavlja sistem interesnih con, koridorjev, avtonomij in kompromisnih rešitev (federacija, kantoni) ter paritetnega sistema, kar pomeni, da so v Daytonu že skovali vzroke prihodnjih kriz prav zato, ker so skušali vzpostaviti ravnotežje na podlagi zunanjega posredovanja" (Švarc, 1997: 13).

Z zadnjo vojno na Kosovu in okrog njega se zaključuje desetletje "nasledstvenih" vojn za dediščino avnojske Jugoslavije. Za razliko od Slovenije je Hrvaška ostala trdna ujetnica Balkana, od koder je z osamosvojitvijo poskušala zbežati. Hrvaška politika do Balkana je razdvojena veliko globlje od površinskih zaznav. Po eni plati imamo opravka celo z ustavno formulacijo o prepovedi državnopravnih povezav v balkanski prostor, po drugi pa jo niz sporazumov vanj neposredno vpenjajo (Washingtonski sporazum o posebnih odnosih z BiH, Daytonski sporazum o BiH, naveze s t.i. Herceg-Bosno). Če pustimo ob strani narcisistično travmatiko, je Slovenija za Hrvaško razmeroma preprosta geopolitična zanka. Slovenski čep, ki Hrvaški zapira pot na Zahod, hoče "obiti" s sodobnimi prometnicami na linijah Zagreb-Gradec in Reka-Trst. Oba "koridorja" sta kajpada cena za ureditev odnosov med državama. Prave hrvaške težave so na vzhodu: geopolitično je Bosna spaček, ki hrvaškega "polža" znova spreminja v "kifeljc", poleg tega pa Bosno vzpostavljajo daytonski sporazumi in ne dejanska volja njenih državljanov. Muslimane so Srbi in Hrvati večno delili medse. Oboji so si z Daytonom zagotovili svoje interesne sfere, hkrati pa Bosna figurira kot tamponska država med enim in drugim, s čimer so pokopane muslimanske sanje o enotni "državljski" državi. De facto Bosna zgolj oponaša suvereno državo, saj daytonska BiH brez protektorata in zunanje arbitraže ne bi mogla samodejno funkcionirati. Republika Srbska predstavlja geopolitično prehodno rešitev, Muslimanom mednarodna skupnost preprečuje oblikovanje islamske države, hrvaška stremeljenja po lastni tretji entiteti

pa ne gredo v kontekst pacifikacije področja, da bi NATO lahko za čim nižjo ceno nadzoroval geostrateški savsko-donavsko in moravsko-varždarsko prometno smer.

Brez kakršnihkoli iluzij velja poudariti, kako so se v novonastalih razmerah zgodovinski nacionalistični projekti Velike Srbije, Velike Hrvaške in Velike Albanije zgolj potuhnili, čakajoč na novo zgodovinsko priliko. Brez evropeizacije Balkan ostaja sod smodnika, vedno pripravljen in suh za novo vžigalico. Srbija se je iz nasilnega balkanskega osvajalca spremenila v največjega zgubarja, ki mu "federalizacija" grozi z redukcijo na "beograjski pašaluk". Črnogorska zgodovinska razcepljenost na prosrbske "bjelaše" in osamosvojiteljske "zelenaše" zna voditi v državljansko vojno v poreferendumskih dneh, situacijo pa dodatno zapleta dejstvo, da je črnogorski akvatorij edini srbski izhod na svetovno morje. Menda temu geopolitičnemu konglomeratu odpomore konfederalizacija pod skrbništvom EU in silami NATO na terenu. Nad bivšim Titovim vmesnim odbojnim področjem (buffer zone) Mackinderjev "zračni angel" še vedno šepeta svoj znameniti triptih: "Kdor vlada Vzhodni Evropi, vlada Osrčju; kdor vlada Osrčju, vlada Svetovnemu otoku; kdor vlada Svetovnemu otoku, vlada svetu" (Parker, 1997: 84). Ni naš namen prognozirati, toda slepo črevo Evrope bo ne glede na vse turbulence ostajalo v prihodnjih desetletjih v senci evropske velike igre na renski osi, ta pa bo znova zaznamovana z globalno igro moči, kjer ni nihče bolje od velikega ameriškega geopolitika Spykmana pred več kot pol stoletja bolje opredelil geopolitiko ZDA: "Niti razvidna resničnost naših načel niti božja osnova naših moralnih vrednot sami po sebi ne zadoščata, da bi zagotovili svet, zgrajen po naših predstavah... Sila je očitno nepogrešljivo sredstvo za nacionalno preživetje in za ustvarjanje boljšega sveta" (Spykman, 1944, Parker, 1997: 178).

Toliko lahko ponudi klasična geopolitika, ki je v tej nekoliko arhaični podobi cvetela tja do kraha bipolarnega sveta. Skozi terminologijo "stare" geopolitike se je dalo, poleg lokalnih geopolitik, ustrezno zapopasti globalni konflikt kopenske (ZSSR) in pomorske sile (ZDA). V opustitvi wilsonovskega in rooseveltovskega liberalizma Trumanova doktrina legitimira ameriško poseganje na katerikoli točki planeti, da bi zaščitila american way of life in ves "svobodni svet". Hegemonizacija ZDA zahteva homogenizacijo sveta na črti prijatelj-sovražnik in naturalizacijo konflikta, ki naj prepreči domino-efekt, t.j. verižno reakcijo, ko zaradi enega gnilega jabolka zgrije cel sod jabolka. Na drugi strani imamo zrcalno doktrino Ždanova in nato Brežnjeva o spopadu imperialističnega in ljudsko-demokratskega tabora, v katerem bo zmagal proletarski internacionalizem. Za utrjevanje socialistične skupnosti kot največjega dosežka mednarodnega delavskega gibanja doktrina predvideva intervenco bratskih dežel in Partij, kjer bi bil socializem ogrožen. Mackinderjev model obrobja in osrčja je bil kot naročen za koncipiranje ekspanzionističnega Osrčja, ki želi prodreti na Obrobje Svetovnega otoka in ga združiti pod oblastjo ene same, Ameriki sovražne sile. Odmev "angelskega triptiha" je tokrat zapovedoval: "Kdor vlada Obrobju, vlada Evraziji; kdor vlada Evraziji, ima v rokah usodo sveta". Geopolitika strahu govori o "rdečem madežu" v Evraziji, o gigantskem bloku dveh komunističnih velesil - Osrčje je delovalo kot velika trdnjava, obkrožena z okopom železne zavese in idiomom Kremlja nad tretjino zemeljskega površja. "Dolgi telegram" v avtorstvu "Mr.X" (pod to šifro se skriva

takrat še malo znani odpravnik poslov veleposlaništva ZDA v Moskvi, George Kennan) razkrinka marksistično-leninistični figov list ZSSR, pod katerim se vsled večjega moralnega ugleda po svetu skriva staro rusko barbarstvo, nestrpnost in ekspanzionizem. Odgovor je znan: strategija zadrževanja, obkolitev Sovjetske zveze (NATO, CENTO, SEATO, ANZUS itd.) in retrogradna samolegitimacija početja "ameriške pravičnosti", razširjane po vsem svetu skozi različne variacije iste geopolitike: Dulles, Kissinger, Brzezinski.

Prav do praga nove dobe v mednarodnih odnosih (1989) je geopolitika prakticirana predvsem kot geostrategija, torej kot vojaška geopolitika. Ta je proučevala geopolitiko znotraj polja *raison d'état*: nacionalni interesi so ščiteni z interesnimi sferami, te pa s sistemom odbojnih področij. Neodvisno od aktualnega utemeljevanja pravic države do ekspanzije - naravne, etnične, zgodovinske, geografske, ideološke, gospodarske ali deistične - geostrategija pripravi elemente za igro moči: velike sile igrajo na moč, majhne države iščejo zavezništva. Vzporedno z demokratično revolucijo v komunističnih deželah doživlja prevrat tudi geopolitika v geostrateški izvedbi, ki osvobodena neznosnega pritiska *raison militaire* odkrije novo znanstveno polje: geopolitično proučevanje odnosa med prostorom in političnim človekom zamenja proučevanje odnosa prostora in *homo oeconomicus*, z eno besedo, geoekonomija. Gre za analizo vplivanja prostorskega dejavnika na produkcijo in menjavo/trgovino ter ugotavljanje človekove uporabe prostora za ekonomske dejavnosti. V razliko od političnega prostora, ovrednotenega s stalnostjo, zamejenostjo in zaprtostjo, ekonomski prostor skozi logiko ponudbe in povpraševanja odlikujeta gibanje in odprtost. Če je bila prej ekonomija instrument politike, se zdi, da zdaj ekonomija instrumentalizira politiko: politični konflikti so spopad za naravna bogastva in komunikacije, so skratka konflikti za moč, toda najprej ekonomsko moč. Ta določa položaj države v hierarhiji mednarodnih odnosov - Slovenija je npr. geopolitični liliputanec, a gledano geoekonomsko, je v prostoru jugovzhodne Evrope lokalna "velesila". V ekonomski tekmi ni bistveno poraziti tekmeča, pač pa okrepiti lastno ekonomsko moč. Na globalnem trgu štejejo gospodarska rast, produktivnost in dvig družbenega standarda prebivalstva. Večji delež na enotnem globalnem trgu predstavlja ekonomsko "orožje" in za uporabo ekonomskih instrumentov država lažje doseže svoje politične cilje.

Velika Srbija, Hrvaška, Albanija itd. so arhaični geopolitični programi, Velika Slovenija pa je sodobni geoekonomski koncept. Metode poslovanja zamenjujejo vojaške metode (Luttwak, 1990): kapital je učinkovitejši od ognjene moči, civilna inovacija profitabilnejša od vojaškega tehnološkega napredka, penetracija trga trdnjša od vojaških oporišč. Svetovno politiko vse intenzivneje impregnira logika poslovanja, geoekonomija pa se izkazuje kot orožje prihodnosti poznega kapitalizma. Politične elite prisiljuje k racionalizaciji delovanja in podreja konflikt kooperaciji - distanco, rivalstvo in ekskluzivnost geopolitike nadomešča kronopolitika ali politika tokov, politika bližine, sodelovanja in ekvivalence. Koncepti nove geopolitike, politike globalizacije, pa že porajajo odpor, kronopolitiki in politiki tokov se zoperstavlja globalna civilna družba ("ljudstvo iz Seattla"), ki v redefiniciji upora proti novim globalizacijskim elitam nastopa z anti-geopolitiko kot "geopolitiko od spodaj", pravzaprav globalizirano etiko.

Geopolitika moči predpostavlja, da imajo države skozi koncept suverenosti monopol moči znotraj svojih meja. Moč je torej prostorsko vezana na teritorialno nacionalno državo. Globalizacija na prelomu 20. v 21. stoletje ruši to klasično pojmovanje teritorialne države. Odpiranje državnih meja za prost pretok kapitala, ljudi, storitev itd. in razvoj proizvodnih sredstev, povezanih z novo komunikacijsko tehnologijo, državo decentralizira in deterritorializira. Po "državotvornih" razdobjih civilizacijske (1815-1875), naturalizirane (1875-1945) in ideološke geopolitike (1945-1990), kronopolitika in metropolitika obideta državo z elektronskimi informacijskimi avtocestami, omrežji satelitov in hipno komunikacijo podatkov, kar globalno delokalizira človekovo dejavnost (Virilio, 1974). Geopolitika v klasični izvedbi je bila plod newtonovske dobe, dobe strateške vrednosti ozemlja in nadzora nad geofizičnim prostorom kopenskih in pomorskih poti. Kronopolitika je plod einsteinovske dobe, dobe strateške vrednosti časa (telemetričnost) in mikrofizičnega nadzora absolutne/svetlobne hitrosti. Ta s seboj nosi krizo teritorialne države (Castells, 1996,1997,1998). Če je klasična teritorialna država po Poulantzasu vsrkala družbeni čas in prostor, postavila zanj matrike in monopolizirala organizacijo časa in prostora, da bi s tem spletla omrežje državne dominacije in moči, teritorialne države v zadnjih desetletjih izgubljajo nadzor nad časom in prostorom. Zaobhajajo jih svetovni tokovi kapitala, dobrin, storitev, tehnologij, komunikacij in informacij, skozi globalizacijo ekonomije, medijev, elektronskih komunikacij in kriminala pa državo vse bolj presegajo nad-nacionalne institucije. Avtoriteta in moč sta pluralizirani in država predstavlja le eno od točk moči znotraj omrežij kapitala, proizvodnje, komunikacije, mednarodnih institucij, mednarodnega vojaškega aparata, ne-vladnih organizacij, trans-nacionalnih religij, javnomnenjskih gibanj in kriminala. Ob stopnjujoči se globalizaciji državi grozi kriza identitete, zato se kot odziv na ta proces množijo gibanja in države, ki skušajo za vsako ceno obdržati in zavarovati tradicionalno identiteto. Na eni strani imamo nove brezčasne globalizacijske elite brez lokalne identitete, posameznike z identiteto svetovljana ali državljana sveta; na drugi se krepi upor proti globalizacijskim učinkom z renesanso lokalnih identitet, ukoreninjenih v nacionalizmu in verskem fundamentalizmu.

V vmesnem prostoru globalizacije in tradicionalne lokalizacije nastaja kronopolitika konfliktov sodobnega bojevanja z elektronsko komunikacijsko tehnologijo in "zmag od daleč". Svetovne velesile na področju mikroelektronike se z de-reulacijo prodaje naprednega orožja soočajo s tehnološko podrejenimi državami, ki pa si lahko pridobijo veto-tehnologijo za proizvodnjo orožja za množično uničenje. To preostalo velesilo naravnost sili v kompresijo časa na področju vojskovanja, v instant vojno. Če v vojni namesto splošne mobilizacije sodelujejo usposobljeni poklicni vojaki, če je vojna kratka, učinkovita in človeški ter gospodarski resursi niso neposredno ogroženi, če je vojna čista in kirurško natančna, potem bo zelena luč javnosti zasvetila ne glede na "vietnamski sindrom" in neodvisno od CNN-ovskega upravljanja informacij in ustvarjanja medijske podobe vojskovanja. Info-bojevanje (cyberwar, netwar, infowar) postane ključni element ameriškega spopada za novi svetovni red. Razpad komunizma in umanjkanje sovražnega Drugega je v prvem trenutku povzročilo krizo identitete. Toda info-

bojevanje je s konstituiranjem držav-izobčencev priskrbelo novo legitimacijo diskurza Pentagona: brezoblično po-hladnovojno obdobje, nove nevarnosti, nepredvidljivosti, nestabilnosti in kaosa grozijo svetovnemu redu. "Velika šahovnica", ki je "Izven nadzora" (Brzezinski), sta simbola novega svetovnega nereda, ki preči vzpostavljane "varne družbe", organizirane okrog diskurza nevarnosti in predanosti spopadu z Drugim.

Da ne bo nesporazuma, načrt za "novi svetovni red" se izvaja: neo-liberalizem v izvedbi neokonservativcev ali socialdemokratov tretje poti pomeni najprej gospodarsko svobodo za velekapital. "Nacionalna" gospodarstva naj bodo "osvobojena" vseh socialnih, političnih ali ekoloških ovir ter državnih restrikcij - prost pretok kapitala trans-nacionalnih korporacij je le neko drugo ime za izkoriščanje dela in okolja. Državno ekonomijo velja sprivatizirati in deregulirati, da je možen lažji dostop do človeških in naravnih virov. Nad pravilno uporabo doktrine bedijo razvpite črke WB, IMF, WTO, pa vendar zgodovinska kontingenca obeta alternative in transformacijski prostorčas. Wallerstein detektira vse nižjo stopnjo preživetvene sposobnosti kapitalističnega produkcijskega načina in uvod v dobo zgodovinskega prehoda: "Tisti na oblasti niso bili še nikoli tako močni oziroma tako bogati, kot so v sodobnem svetu. Tistim pa, ki niso na oblasti (ali vsaj večini takih), še nikoli ni šlo tako slabo, še zlasti, če mislimo relativno, v precejšnjem obsegu pa tudi v absolutnem smislu" (Wallerstein, 1999: 74). Nova utopistika substantivne racionalnosti nima zagotovil zmage. Privilegirani ne bodo odstopili od svojih pravic in lastnine brez boja zgolj zaradi "zgodovinske vizije" prenove kapitalizma, demokracije in države. Ne da bi klicali na pomoč Kasandro, čakajo reformno "mavrično koalicijo" konservativne sile z učinkovitimi in močnimi sredstvi represije, liberalci pa bodo vedno znali odstopiti nekaj, da rešijo večino privilegijev po načelu Tomasa di Lampeduse: spremeniti vse, da se ne bi nič spremenilo.

Slovenija se približuje Zahodu neo-liberalizma in utopistike, ker je to v geostrateškem interesu Zahoda: v strahu pred spopadom civilizacij (Huntington, 1996) in nevarne geopolitične pozicije west against the rest, hegemonia sila Zahoda krepi mit o univerzalnosti zahodnih vrednot in imperializem človekovih pravic, instrumentaliziranih v povsem geopolitične cilje. Vodilna vloga ZDA in Zahoda bo v naslednjih desetletjih zagotavljana z vzdrževanjem vojaške premoči, preprečevanjem vojaške krepitve islama in Kitajske ob strateškem sodelovanju z Japonsko in taktičnem z Rusijo, preprečevanju znotraj-civilizacijskih konfliktov in večjega poenotenja znotraj Zahoda ter -nenazadnje- s pridružitvijo Latinske Amerike in srednje ter vzhodne Evrope. Na jugovzhodu Evrope hočejo nekatere države (Hrvaška, Srbija, Albanija) postati regionalne sile po geopolitičnih načelih distance, rivalstva in ekskluzivnosti, na kar je uradna Slovenija že pred leti odgovorila s strategijo vključevanja v EU in NATO. Vendar pa to vsekakor ni dovolj. Svojo politično, ekonomsko in vojaško varnost zmore Slovenija doseči le z razvojem lastne krono-strategije, ki skoz kronopolitiko sodelovanja, bližine in ekvivalence zagotavlja sodobno dominacijo v prostoru tokov jugovzhodne Evrope. Cel niz smiselno povezanih kronopolitičnih dejanj lahko Slovenijo že v prvi fazi vmeti v pozicijo vhodne točke in kretnice za EU v omrežja jugovzhodne Evrope - in obratno. Druga faza je zahtevnejša, ker terja ne le prevrednotenje geopolitike, temveč nacionalno-državno samodojemanja. Državo Slovenijo bi veljalo namreč

s ščepcem soli in obveznim mutatis mutandis ugledati kot nekoliko bolj razvlečeno, na širšem geografskem področju vzpostavljeno lokalno evropsko dvomilijonsko megamesto.

Koncept geopolitike megamesta izhaja iz spreminjanja mest - velikih aglomeracij ljudi, vozlišč svetovne ekonomije, nadzora medijev in politike, simbolne sposobnosti ustvarjanja in distribucije sporočil - ki se danes iz replik Manchestra, kot prvega industrijskega mesta, preoblikujejo v info-mesta skozi proces koncentracije znanja, omrežij in tokov. Megamesto je središče ekonomske, tehnološke in družbene dinamike, center kulturne in politične inovacije in poseduje vhodne točke do svetovnih omrežij. Nove telekomunikacijske inovacije in tehnologije razširjajo nadzor nad uporabo in povezovanjem geografskega prostora (Graham-Marvin, 1996), kar ob kvalitetni kronopolitiki Slovenijo jutri konstituira kot državno članico EU in lokalno evropsko megamesto z vsemi prostorskimi in tehnološkimi pogoji za formiranje virtualnega mesta-države, mestne države kot digitalnega mesta ali telemesta. Razpoložljiva telekomunikacijska infrastruktura, ki premošča teh dvajsetisoč kvadratnih kilometrov, že omogoča obstoj informacijskega mesta kot slovenskega ekonomskega področja v novi svetovni ekonomiji, izrinjajoči "nenaravne" in disfunkcionalne nacionalne teritorialne države (Ohmae, 1993) - bolj ko izgubljajo svojo vlogo nacionalne države, bolj se vzpenjajo mesta. Kdor danes ne vlaga v znanje in informacijsko infrastrukturo, da bi oblikoval lasten center v globalni medmrežni ekonomiji, se bo kaj hitro znašel pred informacijskimi monopoli in v omrežnem getu (Network Ghetto). Nova omrežja se koncentrirajo tam, kjer nastaja največji dobiček, medtem ko bo kronopolitična periferija prepuščena stari infrastrukturi in ne bo vstopala v novo ekonomijo ter elektronske oblike "atenske" e-demokracije. Že sedaj lahko govorimo o nepravilni teritorialni telekomunikacijski opremljenosti, ostro kontrastirani na kronopolitične metropole multidimenzionalne koncentracije moči, financ, storitev, informacijskih industrij itd., in na telekokomunikacijsko deprivilegirana območja.

Logika telekomunikacijske kronopolitike podpira urbano decentralizacijo, čemur je Slovenija sledila že v preteklosti: lokacija postane nepomembna, geografske razlike so zabrisane, zato razširjeno slovensko kronopolitično informacijsko megamesto pridobi na pomembnosti. Nova organizacijska struktura megamesta je virtualna in združuje delo in dom, producira nove izobražene razrede in nove elite, a tudi anacionalno množično kulturo, diskriminacijo "nepismenih" in možnost panoptizacije privilegiranih. Zadeve so neizogibne: organizacijska logika pred-informacijske družbe se je oblikovala v prostoru prek državne, vojaške ali monetarne meje. Monopol suverenosti nad državnim ozemljem pogojuje varnost in stabilnost - suverenost lahko vzamemo za sinonim popolnega nadzora. Informacijska družba sledi novi organizacijski logiki: prvič, fleksibilni akumulaciji (hitri, intenzivni pretoki idej, dobrin, simbolov, ljudi, predstav in kapitala na svetovni ravni); drugič, pretokom, ki so disjunktivni, fragmentarni, neurejeni in anarhični; ter tretjič, hitrosti, intenzivnosti, zgoščenosti prehoda iz geopolitike v geoeconomijo brez nacionalnih, geografskih in monetarnih meja, v kronopolitiko. Gre za soobstoj nominalne nacionalnosti s transnacionalnostjo in geopolitične prostorskosti s kronopolitično pretočnostjo. Za Slovenijo kot geopolitično majhno

državo je zato kardinalnega pomena lastna trans-nacionalizacija, decentralizacija in dematerializacija suverenosti v kiberprostoru. Seveda bo še naprej obstajala Slovenija kot "real estate", kot lastništvo lokalnega fizičnega ozemlja teritorialne države. Toda ta nepremičnina služi zgolj kot osnova za izgradnjo hiperozemlja Velike Slovenije, pri čemer "hyperreal estate" označuje lastništvo nad prostorom tokov.

Topovi in maslo, moderna sredstva uničevanja in sodobni transnacionalni informacijski sistemi se prepletajo skoz geopolitiko države in kronopolitiko tokov: moč, prebivalstvo, ozemlje, vojska in vse, kar spada v zastarelost prostorske širitve, dominacije nad prostorom, ozemeljske graditve nacije in teritorialnega imperializma - kjer se Slovenija ne more meriti niti s svojimi sosedami. Koncept kiber-države s kiber-ozemljem znotraj transnacionalnih tokov, nova ekonomija, kiberprostorski portfelji in elektronski kapital pa štejejo v info-bogastvo; tudi heker-terorizem bi težko vdrl ali omejil Slovenijo kot hiper-ozemlje. V novem svetovnem redu kronopolitičnega hiperrealizma se geopolitični elementi nacionalne države z vsemi pripadajočimi simboli kombinirajo s kronopolitiko skrajno hitrih telekomunikacij. Nacionalne teritorialne države morajo kiber-prostor računalniških transakcij nenehno vzdrževati, vkolikor želijo napredovati z realizacijo svojih interesov za nove trge, ozemlja in prepričanja. Prav ta tekma, površinsko spregledana kot klasična geopolitika, raztaplja teritorialno državo do te mere, da lahko v propadanju sistema teritorialnih držav najdemo porajajoči se "kiber-fevdalizem". Tako kot so pred konstituiranjem modernih nacionalnih teritorialnih držav imele legitimno moč ne-prostorske organizacije - cerkev, gilde, fevdalci - podobno se danes kvazi-državne, ne-državne ali pol-državne sile z ramo ob rami ranjene teritorialne države spopadajo za ozemlja, vire in prebivalstvo. Westfalski sistem avtonomnih nacionalnih držav, ki so organizirane okrog prostorske logike dominacije, je ireverzibilno prepleten z nastajajočim post-westfalskim sistemom svetovnih omrežij, transnacionalnih tokov, info-skupnosti in kronopolitične interakcije. Slovenija je obsojena, da postane evropsko megamestno hiperozemlje, ali pa je ne bo.

LITERATURA

- Agnew, John A. (1987): *Place&Politics: The Geographical Mediation of State&Society*, Routledge, Chapman&Hall
- Bebler, Anton (1991): O geopolitičnem in vojaškopoličnem položaju Slovenije, *Teorija in praksa*, let. 28, št. 3/4, str. 401-405
- Bookchin, Murry (1986): *The Limits of the City*, Black Rose Books, Montreal-Buffalo
- Castells, Manuel (1989): *The Informational City, Information Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process, The Space of Flows*, Basil Blackwell
- Castells, Manuel (1996-1998): *The Information: Economy, Society and Culture: I. The Rise of the Network society (1996), II. The Power of Identity (1997), III. End of Millennium (1998)*
- Friedman, Thomas (2000): *The Lexus and The Olive Tree, Understanding the Globalization*, First Anchor Books Edition, Routledge, New York
- Graham, Stephen - Marvin, Simon (1996): *Telecommunications and the City, Electronic Spaces, Urban places*, Routledge, New York

- Huntington, Samuel (1996): *The Clash of Civilisations*; upor. Huntington, Samuel (1998): *Sukob civilizacija i preustroj svijetskog poretka*, Izvori, Zagreb
- Klemenčič, Vladimir (1994): *Prostorsko-strukturne spremembe Slovenije kot države*, Znanstvena revija, Družboslovje in filozofija, let. 6, št. 1, str. 67-84
- Luttwak, Edward (1990): *From Geopolitics to Geoeconomics - Logic of Conflict*, Grammar of Commerce, The National Interest
- Ohmae, K. (1993): *Rise of the Region State*, Foreign Affairs, LXXII, št. 2, str. 78-87
- Parker, Geoffrey (1983): *A Political Geography of Community Europe*, Butterworth, London
- Parker, Geoffrey (1997): *Geopolitika v XX. stoletju*, FDV, Ljubljana
- Spykman, Nicholas J. (1944): *The Geography of Peace*, Harcourt Brace, New York
- Švarc, Mladen A. (2000): *Konec igre: urejanje prostora bivše Jugoslavije 1989-1999*, Vir, 22. in 27.1.2000, str. 13-14
- Švarc, Mladen A. (1997): *Daytonska Bosna*, Svobodna misel, 28.11. in 12.12.1997, str. 12-13;
- Žabkar, Anton (1997): *Geostrateški in geopolitični položaj Slovenije v 20. stoletju*, Nova revija, let. 16, št.187/188, str. 183-209